

Azoknak a helyzetek, akik nem előre felkért hozzászólókként fejtik ki nézetüket az Irányelvekben megfogalmazott egy-egy célkitűzéssel kapcsolatban, azt a nehézséget rejti magában, hogy az előadottakhoz alkalmazkodva, egy-féleképpen rögtönözve kell észrevételeiket megtenniük. Ebből a kényszerűségből folyik állásfoglalásunk hiányosabb szerkezeti egysége.

Ennek előrebocsátása után talán megkísérélhetem az ember teljes vagy mindenoldalú fejlesztése elvéből közvetlenül adódó néhány tudományos probléma — tudományos vizsgálatot igénylő feladat — kiemelését. Nem kétséges ugyanis, hogy az Irányelvek I. fejezete, mikor tételszerűen előírja az iskola kapcsolatának szorosabbá tételét az étellel, a gyakorlattal, a termeléssel (1. pont), mikor kimondja az általános és szakmai műveltség színvonala emelésének szükségességét (2. pont), mikor az előzőkével egyenlő jelentőségűekként foglalja össze a világnézeti és erkölcsi nevelés feladatait (3. pont), és az utolsó bekezdésben megkívánja, hogy

neveljen az iskola erős, edzett ifjúságot és alakítsa ki az egészséges életmód megfelelő szokásait; fejlessze a szép szeretetét és megbecsülését a mindennapi életben, a munkában és a művészetben egyaránt, akkor az ember mindenoldalú kifejllesztésének elvét bontotta fel konkrét feladatokra.

Az a problémakör, mely bizonyosan a legtöbb új feladatot tartalmazza, a műveltség alapjainak a gyakorlati élet, illetőleg a termelő munka irányába végbemenő kiszélesítése.

A jelenlevők bizonyosan emlékeznek arra, hogy az általános iskola első, 1946-os tantervében már tettünk egy erre irányuló kísérletet: meg kell természetesen mondani, hogy a maitól sokban eltérő indokolással. Akkor az egyik gyakorlati foglalkozás, a heti 3 órás műhelygyakorlatok célját a tantervben így foglaltuk egybe:

Cél: A mindennapi életben szükséges gyakorlati anyag- és szerszámismeret, az ipari életpályák ismerete, gazdasági gondolkodás, kezűgyesség, munkaszeretet, az ipari munka megbecsülése. A tehetséges tanulók művészkedésének irányítása.

Szó van itt — mint látható — munkakészségről, munkaszeretetről, az ipari munka megbecsüléséről is; jelentős része volt azonban a gyakorlati foglalkozások beiktatásában általános pedagógiai és neveléslélektani indokoknak is: a kézi tevékenység, a technikai foglalkozások olyan oldalai felismerésének, melyek kihatnak az egész ember alakítására (pl. az értelmesség hozza létre a technikát, és a technika visszahat az értelmességre stb.). Társadalmunk szocialista átalakulásával kapcsolatban az Irányelvekben a feladat főként termelési és társadalmi összefüggéseiben fogalmazódik meg. Helyes lenne újból figyelemmel fordulni az 1946-os tantervvel együtt elejtett pedagógiai összefüggések felé, és a gyakorlati foglalkozások szerepét az ember mindenoldalú fejlesztésének szemszögéből is mélyebben elemezni.

Egy ilyen célú elemzés a tudományos eszközökkel folytatandó vizsgálatok sorát tűzheti ki feladatul. Csak példaképpen említem azt az egyet, melyet ÁBENT Ferencnek abból a megállapításából, hogy nem minden munka alkalmas a tanulmányokkal való összekapcsolásra, a tanulmányok kiegészítésére, azonnal nevelés- és munkalélektani vagy pedagógiai vizsgálat tárgyává lehetne tenni az alábbi megfogalmazással:

Általánosan vagy az egyes életkorokban vagy egyes hivatási ágakra való tekintettel milyen gyakorlati tevékenységek (termelő munkanemek) a legalkalmasabbak az Irányelvekben megfogalmazott célok elérésére? Milyen részük van ezeknek a tevékenységeknek az ember mindenoldalú fejlesztésében?

Annak a törekvésnek, hogy a műveltség megalapozásába bevonják a termelő munkát, tehát hogy a munkaképesség és a munkakészség része legyen a műveltségnek, vannak tagadhatatlan történeti előzményei. A pedagógia története nem egyszerűen tudománytörténet: olyan okoknál fogva, melyeket itt nem lehet röviden összefoglalni, minden újabb fejlődési szinten át kell értékelnünk a pedagógia történetét, és az átértékelt történet hatással van az időszerű elméletre és gyakorlatra. Lehet tehát azt javasolni, hogy a neveléstörténeti kutatás terjedjen ki a munkára nevelés, a munkával való nevelés pedagógiájának és a munkaiskola különböző formáinak történetére is.

Ebben a körben kell említeni még egy problémát, mely a pedagógia prospektív jellegéből — tehát abból az adottságából, hogy a nevelés a jelenben folyik, de a jövőre készít elő — folyik. Az elmúlt napokban SAPOVALENKO szovjet pedagógus alapos tájékoztatást nyújtott azokról a változásokról, melyeket a termelésben az új energiaforrások felhasználása, az automáció, az elektronika idéztek és idéznek elő. Szólt arról, hogy foglalkozási ágak tűnnek el, újak keletkeznek. Ehhez hozzátehetjük azt, hogy egyes termelési területeken már megkezdődött a napi, illetőleg a heti munkaidő leszállítása, és látjuk, miként változtatja meg a mezőgazdaság átszervezése a mezőgazdasági munka jellegét, a foglalkozási ágak eddigi arányait. Ismert tények ezek, de ismeretükben is nehéz következtetéseket levonni arra vonatkozóan, hogyan alakítják át ezek a változások az életformát, és hogyan alkalmazkodják a nevelés a gyorsan alakuló élet követelményeihez.

NAGY Sándor itt már idézett tanulmányában említ egy FOURASTIÉ nevű francia szerzőt, aki kísérletet tett arra, hogy megrajzolja a nevelés állapotát 2000-ben. A 2000-ik év nem túl nagy időbeli távolság, azok a középiskolásaink, akik ebben az iskolai évben fejezik be tanulmányaikat, még tevékenyen működhetnek benne. Mégsem lehet a helyzetrajzot anélkül az érzés nélkül olvasni, hogy utópiában mozgunk. Nem is lehet azt az igényt támasztani, hogy valaki ilyen jövődőlésbe bocsátkozzék, akármennyi tény ismeretében is. Szükségesek lennének azonban behatóbb tájékoztatók a nagyipari munka, a gépesítés, a foglalkozásbeli kényszerű változások és egyéb alakuló tényezők emberre gyakorolt hatásáról. A pedagógus ilyen tájékoztatás alapján a változó követelményeknek megfelelő tartalmat tudna adni az olyan általános kívánalmaknak, mint amilyen a politechnikai szemlélet, a széles alapokra helyezett szakképzés, a polivalens szakmai műveltség, az egyén és a hivatás sokoldalú kapcsolata, a hivatási plaszticitás stb. elérése, illetőleg megvalósítása. A munka javuló feltételeinek ismeretében pedig olyan munkanemek megbecsülését is elérhetné, melyeknél a munkával járó örömet a munkás társadalmi szerepének és felelősségének tudata pótolhatja, illetőleg egészítheti ki.

A második problémakör maga a műveltség, közelebbről annak elérése, hogy az Irányelvekben egybefoglalt kezdeményezések megvalósítása ne járjon a műveltség színvonalának esésével, folyamatosságának megszakadásával. Nem lehet leplezni, hogy itt az egész világot szorító aggodalommal állunk szemben.

Egyetértek FALUDI Szilárddal abban, hogy a tantervi művelődési anyagban bátor kézzel kell selejtezni. Az elévültet és a lényegtelent fel kell

áldozni a jövő szempontjából fontosért és a lényegesért. Csakhogy az sem kevés, ami ilyen selejtezés után marad; és a kevesebbnek jobban való tanítása sem történhetik elégséges idő nélkül.

Tekintsük a rendelkezésünkre álló időnek a fejlődés természetes életszakaszát a betöltött 18-dik életévig! Gondoljuk át az iskolás műveltség eddigi törzsanyagát: az anyanyelvet és egy vagy több idegen nyelvet, a hazai és a világtörténelmet, a földrajzot, a természettudományokat, a matematikát, az egyes művészetekkel való foglalkozást, a testi és egészségi nevelést. Minden tantárgy tanítása valamilyen céllal történik, és ennek a célnak az elérésében a tudás a döntő láncszem. Mondhatjuk azt, hogy a tudásban nem a részletek ismerete a lényeges. Ahhoz azonban, hogy tájékozottak legyünk az anyagban, hogy megkülönböztessük a lényegest a lényegtelentől, hogy bánni tudjunk az anyaggal, tehát pl. hogy segítségével megoldjunk új feladatokat, hogy az anyag elsajátítása alakítóan hasson az emberre, ahhoz alapos és elmélyedő tanulmányokra van szükség. Ma helyesen sok szó esik a természettudományoknak a technikai alkalmazásra való tekintettel történő tanításáról. Nem valósult meg azonban napjainkig az a régi kíváncsi, hogy legyenek a természettudományok emberformáló tárgyak is olyan értelemben, hogy történetük mutassa meg bennük az emberi fejlődés egyik legjelentősebb emeltyűjét, hogy módszereik és a bizonyított igazság igénye általánosuljanak, hogy a természet megismerésére összpontosított nagy emberi erőfeszítések meglátása folytonos újabb ilyen erőfeszítésekre ösztönözzön. Természetesen csak egy példát hoztunk fel annak szemléltetésére, hogy az egyes tárgyak tanításában megoldatlan feladatok is vannak.

Alig kell kimondani, hogy okfejtésünk óvás az ellen, hogy megoldottnak lássuk feladatainkat egy újabb tantervi kiválasztással, vagy hogy könnyűnek lássuk azt, ami változatlanul nehéz marad.

A neveléstudomány eredményes vizsgálatok útján az eddigieknél *célsezerűbb és gazdaságosabb eljárásokat dolgozhat ki a pedagógiai munka nagyobb hatékonyságának biztosítására*: az eddiginél összehasonlíthatatlanul nagyobb mértékben kell *pedagógiailag is hasznosítani azokat a csodálatos eszközöket, melyeket a technika alkotott és alkot* a gyors helyváltoztatás megkönnyítésére; gondolati tartalmak, álló- és mozgóképek felvételére és továbbítására; a gyors tájékoztatásra; az emberi szellem régi és új alkotásainak bemutatására; az egyéni teljesítmény rögzítésére és ellenőrizhetővé tételére stb.; a *pedagógusképzésnek* is mind nagyobb figyelmet kell szentelnie annak a ténynek, hogy *gyorsan alakuló társadalom és iskola számára készít elő nevelőket* . . . Mégis megmarad az a valóság, hogy a műveltséget nem lehet készen kapni, erőfeszítések sora kell hozzá, *idő és odaadás lassan megvalósuló eredménye*. A televíziós készülék nem önmagában remekmű. Eszköze a remekművek megértésének, hatásuk terjedésének. Nagy jelentősége van elterjedésének, még nagyobb jelentősége van azonban annak, hogy a mikor nyitják ki vagy zárják el.

Az időnek, mint tényezőnek ilyen kiemelésénél legalább érintőleg meg kell említeni, hogy *az iskola* napjainkban a műveltség anyagának átadásán és a művelődés iránti fogékonyság létrehozásán felül *mind több olyan feladatot vállal magára, melyeket nem régen még a család vagy senki sem teljesített*.

A referátumok közül a *felnevelés* feladatait összefoglaló anyagban (ZIBOLEN Endre) ki kell emelni a *felnevelésnek* azt az oldalát, melyben nem az iskolai nevelés hiányainak utólagos pótlása, a be nem fejezett tanulmányok kiegészítése domborodik ki, hanem a tudomány, az irodalom

és a művészetek, a technikai és egyéb alkalmazások új eredményeinek és formáinak gyors közkinccsé tétele; annak a nagy és mindig fenyegető szakadéknak az eltüntetéséről van itt szó, mely a tudományos gondolkodás, az irodalomtól és művészetektől kifejezett emberség, a mai életünktől kialakított új erkölcs, a munka igazi jelentőségének felismerése stb., és a köztudat között áll fenn vagy jöhet létre.

Utolsó észrevételem egy második kiemelés. SZARKA József már kifejezte annak szükségességét, hogy a nevelő és művelő befolyások legyenek hatásaikban egységesek. Sok, részben tudományos problémát kell megoldani annak érdekében, hogy a gyakorlattal való kapcsolat létrehozása ne bontsa meg az iskolai élet eddigi összehangoltságát, a tanulók figyelmi összeszedettségét, ne adjon lehetőséget a kisebb ellenállás irányában való haladásra. Már az előkészítésnél és a tervezésnél meg kell valósulnia a különböző természetű tevékenységek egybeszervezésének, a végrehajtásnál pedig biztosítani kell a pedagógiailag átgondolt vezetést.

Bakonyi Pál :

Tisztában vagyok vele, hogy a Bizottság vitájának célja az iskolareform tudományos problematikájának feldolgozása. Mégis rövid néhány szóval egy más oldalról szeretnék a kérdéshez szólni, mégpedig az Irányelvek társadalmi fogadtatásának oldaláról.

Vannak ugyanis olyan kérdések, amelyek a mi számunkra és sokak számára nem jelentenek különösebb problémát, de a társadalom egyes rétegei mégis fennakadnak rajta. Például: az iskolakötelezettség felemelése 16 évig az ország lakosságának nagy többsége előtt természetes és szükséges intézkedés. Egyes falvakban azonban ez beleütközik abba a régi szokásba, hogy a lányokat 16 éves korukban már férjhez adják. Ugyancsak a mezőgazdasági vidékeken, a parasztlakosság egy része aggodalommal szemléli a mezőgazdasági szakközépiskolák felállítását, mert úgy vélik, hogy ez elzárja a parasztyerekek útját az ipari és értelmiségi pályák felé. Fontos viszont az, hogy ahol jól fejlett szövetkezetek, állami gazdaságok működnek, ott örömmel és helyesléssel fogadták a mezőgazdasági szakközépiskolák felállítását.

Érdekes, hogy a humán műveltség féltése nem nyilatkozott meg olyan mértékben, mint az várható volt. Olyanféle megjegyzések azonban bőven akadtak, amelyek iskoláink értékét féltették a sok gyakorlattól.

Nagyon figyelemre méltó, hogy egyes kérdésekben maguk a pedagógusok is bizonytalanok voltak és nem tudtak eléggé helytállni a vitákban. Különösen képpen labilis még mindig a „politechnizáció” fogalma, sok helyen leszűkítették a gyakorlati munkára vagy egyenesen a kézimunkára. Éppígy nem vált világossá még a pedagógusokban sem a korszerű műveltség fogalma.

Ezek a jelenségek azt mutatják, hogy az irányelvek általánosságban való elfogadása mellett — ami valóban öröndetesen jellemző volt az országos vitákra — sok olyan részletkérdés van, amely további megvilágításra szorul. Ezeket a kérdéseket a tudományos dolgozóknak is szem előtt kell tartaniok.

Faragó László :

Véleményem szerint ÁBENT Ferenc elvtárs hozzászólásában helyesen mutatott rá arra, hogy az Irányelvek némileg leszűkítik a politechnikai kép-